

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/28, p. 343-364

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.12405>
ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

Article Info/Makale Bilgisi

Referees/Hakemler: Prof. Dr. Handan DEVECİ –
Doç. Dr. Hüseyin ANILAN

This article was checked by iThenticate.

ÖĞRENCİLERİN VE ÖĞRETMENLERİN BAKIŞ AÇISIYLA BARIŞ*

Ömür GÜRDOĞAN BAYIR** - Nur Leman BALBAĞ*** - Tuba
ÇENGELCİ KÖSE****

ÖZET

Günümüzde şiddet olayları ve çatışma durumları barışa duyulan gereksinimi artırmaktadır. Bu araştırmanın amacı ilkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin ve sınıf öğretmenlerinin barışa ilişkin algılarını ortaya çıkarmaktır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden olgu bilim deseni kullanılmıştır. Araştırmaya Eskişehir il merkezinde üç farklı okulda öğrenim gören toplam 98 öğrenci ile üç sınıf öğretmeni katılmıştır. Araştırma verileri doküman incelemesi ve yarı-yapılandırılmış görüşme yoluyla elde edilmiştir. Araştırmada elde edilen nitel verilerin analizinde içerik analizinden yararlanılmıştır. Araştırmada oluşturulan temalar ve kodlar sosyo-ekonomik düzeylere göre karşılaştırılmıştır. Ayrıca araştırmada öğrencilerin ve öğretmenlerin görüşleri de birbiri ile karşılaştırılarak verilmiştir. Araştırmada elde edilen sonuçlar öğrencilerin ve öğretmenlerin barışı ortak olarak huzur, saygı, hoşgörü, sevgi, paylaşma ve özgürlük ile açıkladıklarını göstermektedir. Ayrıca öğrencilerin barışı güvercin, Atatürk, bayrak, hayat, beyaz gül, su ve Barış Manço gibi semboller kullanarak da ele aldıkları görülmektedir. Araştırmada öğretmenler barış eğitimi boyutunu da dikkate alarak barışa ilişkin görüşlerinde değer eğitimi ve beceri eğitimi de vurgulamışlardır. Araştırma kapsamında öğrenciler barışla ilgili yaşanan sorunları kavga, oyunda şiddet, kadına şiddet ve savaş olarak açıklamış, öğretmenler ise barış eğitimine vurgu yaparak buna ilişkin yaşanan sorunları öfke kontrolü, aile koşulları, akademik başarı kaygısı ve demokrasi kültürünün eksikliği biçiminde ifade etmiştir. Öğrenciler barış konusunda yapılması gerekenleri savaşın bitmesi, küsmemek, ülkelerin dayanışması, ayrımcılık yapmamak, eğitim görmek, şiddetin engellenmesi biçiminde ele almışlardır. Öğretmenler barışa ilişkin olarak yapılması gerekenleri model olma, eğitimler düzenlenmesi, gerçek

* Bu çalışma, 23-25 Nisan 2015 tarihlerinde Bolu'da düzenlenen 4. Uluslararası Sosyal Bilgiler Eğitimi Sempozyumu'nda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

** Yrd. Doç. Dr. Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Temel Eğitim Bölümü, El-mek: ogurdogan@anadolu.edu.tr

*** Arş. Gör. Dr. Uşak Üniversitesi Eğitim Fakültesi, El-mek: nurleman.goz@usak.edu.tr

**** Doç. Dr. Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi, El-mek: tubacengelci@anadolu.edu.tr

yaşamın sınıfa yansıtılması, eğitim programlarının gözden geçirilmesi ve yerel yönetimlerin destek vermesi biçiminde dile getirmişlerdir. Araştırmada elde edilen sonuçlar doğrultusunda barış eğitimiye yönelik öneriler getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Barış, öğrenci, öğretmen, ilkokul

PEACE FROM THE PERSPECTIVE OF STUDENTS AND TEACHERS

ABSTRACT

Today, the growing violence and conflict situations increase the need for peace. The purpose of this study is to understand 4th grade primary school students' and their teachers' perceptions of peace. The phenomenology design was used in the study. Participants of the study were 98 students who were enrolled in three different primary schools in Eskisehir, and three primary school teachers. The data obtained through document analysis and semi-structured interviews. The data were analyzed with content analysis. Themes and codes were compared according to the socio-economic levels of the students. Also, views of the students and teachers were compared in the study. Findings indicated that students and teachers defined peace as welfare, respect, tolerance, love, sharing and freedom. Additionally, it is seen that students used symbols as dove, Atatürk, flag, life, white rose, water and Baris Manco to explain peace in their documents. Results of the study showed that teachers considered education dimension of the peace, and they mentioned about values and skills which should be included in that process. Students stated that main problems about the peace were fight, violence in the game, violence against women and war. However, teachers mentioned problems as anger management, family conditions, concern for academic success and the absence of democracy culture. Students' recommendation for peace can be listed as ending war, not to be angry, cooperation of countries, avoiding discrimination, supporting education, and preventing violence. Teachers stated that being role model was important in peace education. Also, they emphasized that peace education should be supported in schools. Teachers suggested real life conditions should be discussed in the classroom, curricula should be reviewed in terms of peace education, and local administrations should support values education. Lastly, recommendation were put forth regarding peace education in light of the findings of the study.

STRUCTURED ABSTRACT

Introduction

Nowadays, changes in political, social, economic, and technological fields caused increasing national and international problems such as war, violence, conflict, poverty. These issues has revealed the importance of values such as democracy, human rights, equality, justice, freedom and peace. In this context, individuals need to have necessary knowledge,

Turkish Studies

skills, and values of modern era in order to provide personal and social wellbeing. The value of “peace” is significant in order to set social wellbeing. Peace is an international value which holds society together and contributes to the community development. In the schools, an effective peace education is needed for creating peace culture in the society. For this purpose, it is significant to understand teachers’ and students’ perception of peace. In this sense, the aim of this study was to reveal 4th grade primary school students’ from low, mid and high socio-economic status, and their teachers’ perception of peace. The following research questions were directed in line with this purpose:

- How do 4th grade primary school students’ from low, mid and high socioeconomic status perceive peace?
- How do teachers teaching at different socioeconomic schools perceive peace?

Method

As a qualitative research approach the phenomenology design was used to conduct this study. In phenomenology design, it is aimed at understanding and interpreting how an individual perceives a phenomenon (Yıldırım and Şimşek, 2011). Phenomenology has different types as descriptive, and interpretive phenomenological research. Descriptive, phenomenology design was used in the present study (Ersoy, 2016). Since this study investigates 4th grade primary school students’ and their teachers’ perception of peace, it is important to examine participants’ understandings of the phenomenon and their experiences regarding the peace. Within the purposeful sampling the researchers used maximum variation sampling method in order to select participants. The participants were 98 students who were enrolled in three different primary schools from low, mid and high socioeconomic class in Eskişehir, and three primary school teachers. Data of the study were collected through document analysis and semi-structured interviews. Content analysis was used to analyze data of the study. Different data collection tools and resources were used together in the study. Researchers conducted the analysis independently. After the independent analysis procedure, they identified the themes that they agreed and disagreed on. For the purpose increase the credibility of the survey, themes and quotation were examined by an expert during the data analysis process. Moreover, the data supported with direct quotations from the participants.

Findings, Discussion and Conclusion

Results of the study indicated that students and teachers defined peace as welfare, respect, tolerance, love, sharing and freedom. Moreover, it is seen that students used symbols as dove, Atatürk, flag, life, white rose, water and Barış Manço to explain peace. In general, it can be said that peace was related with the concepts such as wellbeing, love and respect, and some symbols such as dove and Atatürk were used regarding the peace. On the contrary, results of the study showed that trust and solidarity were emphasized by students only from low socioeconomic status. Tolerance was mentioned by the teacher who was teaching at low socioeconomic school. The concept of freedom was mentioned by teacher

working at high socioeconomic school. It can be said that socioeconomic status causes some differences about peace perception.

This can be explained with environmental status, experiences, and needs of students and teachers. Findings of the study showed that teachers considered education dimension of the peace, and they mentioned about values and skills which should be included in that process. It is thought that values education and peace education are intertwined with each other. In the study, main problems about the peace were stated as fight, violence in the game, violence against women and war by the students. However, teachers mentioned problems as anger management, family conditions, concern for academic success and the absence of democracy culture. In other words, when teachers considered educational process, students emphasized general problems. Students' recommendation for peace can be listed as ending war, not to be angry, cooperation of countries, avoiding discrimination, supporting education, and preventing violence. It can be claimed that students' suggestions were connected with constructing positive relations in terms of politics, culture and social life at individual, national and international level. Students thought that peace can be realized through positive relations and conflict resolution between people and countries. Teachers suggested real life conditions should be discussed in the classroom, curricula should be reviewed in terms of peace education, and local administrations should support values education. Based on the results of the study, the following suggestions could be offered:

- Peace education can be taught through formal and hidden curriculum.
- Scenarios based on real life situations can be used in peace education.
- Seminar can be organized for teachers regarding peace education.
- Local environment resources can be used in peace education.
- Necessities of parents from different socio-economic levels can be determined, and education programs can be prepared for parents.

Keywords: Peace, student, teacher, primary school

Giriş

Günümüzde politik, sosyal, ekonomik ve teknolojik alanlarda değişimlerin yaşanması ulusal ve uluslararası sorunlar, savaş, şiddet, çatışma, yoksulluk gibi olguların her geçen gün artmasına neden olmuştur. Son zamanlarda yaşanan bu olgular demokrasi, insan hakları, eşitlik, adalet, özgürlük ve barış gibi değerlerin önemini ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda, toplumda yaşayan bireylerin modern çağın gerektirdiği bilgi, beceri ve değerlerle donanmış olması hem bireysel hem de toplumsal huzurun elde edilebilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Toplumsal huzurun sağlanmasında ise barış değeri ön plana çıkmaktadır.

Barış, toplumu bir arada tutan ve toplumsal kalkınmayı sağlayan önemli bir evrensel değerdir. Barışa yönelik alanyazında farklı tanımların olduğu görülmektedir. Harris ve Morrisson (2003) barışı "pozitif bir güç olarak başkalarını affetmeyi, başkalarına saygı göstermeyi, başkalarıyla

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/28

işbirliği yapmayı ve şiddetin tüm türlerini azaltmayı amaçlayan bir süreç” olarak tanımlarken; Reardon (1988) barışı; “fiziksel, sosyal, psikolojik ve yapısal şiddetin bütün biçimlerinin yokluğu” biçiminde tanımlamıştır (Akt. Apaydın ve Aksu, 2012). Barışın sağlanmasının bir süreç gerektirdiğini belirten Schrumpf, Crawford ve Bodine’e (2007) göre ise barış, insanların birbirlerinin haklarına saygılı olma konusunda gereken sorumluluğu alması ve farklılıklara hoşgörülle yaklaşmasıdır. Galtung (1969, 1996) barış kavramını, olumlu ve olumsuz barış olmak üzere iki boyutta tanımlamıştır. Olumsuz barış, şiddetin olmaması ya da azalması anlamına gelirken; olumlu barış, anlaşmazlıkların şiddete başvurmaksızın yaratıcı bir şekilde dönüştürüldüğü sosyal adalet durumunu ifade etmektedir (Akt. Sağkal ve diğerleri, 2012). Barış, çatışmanın her zaman hazır olduğu ve her yerde bulunduğu düşünüldüğünde; şiddetin kökenlerini açıklayan, şiddete karşı alternatif yöntemler içeren, kendisini bağlama göre değiştiren bir süreçtir (Harris, 2007). Barış kavramına ilişkin yapılan tanımlar incelendiğinde, barışın bir süreç olarak ele alındığı görülmektedir.

Barış bireylerin birbirlerine saygı göstererek işbirliği içinde yaşamasını sağlayacak bir değerdir. Ancak barışın sağlanmasının önünde bir takım engeller bulunmaktadır. Yaşanan bu engeller şu şekilde açıklanabilir (Harris ve Morrison, 2003):

- Kültürel engeller: Her toplumun kendine özgü değerleri içinde barındırması ve farklı toplumlardaki değerleri hoş görmemesi
- Politik engeller: Farklı kültürel değerlere sahip liderlerin bu durumu anlaşmazlık olarak benimsemesi
- Psikolojik engeller: Ders programlarında anlaşmazlık içeren tarihsel olaylara odaklanılmasından dolayı bireylerin çatışma durumlarıyla baş etme ve çözüm yolları arama becerilerinin olmaması

Barışın sağlanması için bireyler ya da gruplar arasında ortak hedefler belirlenmesi ve bu doğrultuda işbirliği yapılması önemlidir (Johnson ve Johnson, 2010). Barış ortamının oluşturulması yalnızca bireysel çabalarla değil şiddet durumlarının, anlaşmazlıkların ve savaşların son bulmasıyla, çatışmaların şiddetsiz barışçıl yollardan çözümüyle gerçekleşebilir. Bu da ancak toplumlarda barış kültürünü oluşturmak ve demokratik bir ortam sağlamak ile gerçekleştirilebilir.

Barış kültürünün gelişebilmesi için değişen dünya koşullarına ayak uydurabilen, farkındalıkları yüksek, farklılıklara saygılı, küresel düzeyde katılım becerisine sahip, eşit ve barışçıl bir dünya yaratmak için sorumluluklar alabilen bireyler yetiştirmek amaçlanır (Balbağ, 2016). Bireylerin bu özelliklere sahip olması ise barış eğitimiyle sağlanabilir. UNICEF’in barış eğitimi tanımlamasında da çocukların, gençlerin ve yetişkinlerin kişisel ve kişilerarası, ulusal ya da uluslararası düzeyde hem fiili hem de yapısal çatışma ve şiddeti önlemeleri önemsenmiştir. Aynı zamanda barış eğitimi, bireylerin çatışma durumlarını barışçıl yollarla çözmek ve barışçıl ortamlar oluşturmak için gereksinim duydukları bilgi, beceri, tutum ve değerleri kazanmalarına ilişkin bir süreçtir (Fountain, 1999). Barış eğitiminin temel amacı öğrencilerin sosyal adaleti sağlayabilecek bir dünya düzeni oluşturmalarına katkıda bulunacak stratejiler geliştirmelerine yardım etmektir (Deveci, Yılmaz ve Karadağ, 2008). Bu temel amaç doğrultusunda barış eğitimi ile bireyler, problem çözme ve çatışma durumlarında uzlaşma yolları bulma yeteneklerini geliştirebilmektedir. Ayrıca barış eğitimi, sevgi, saygı, hoşgörü ve empati gibi becerilerin bireylere öğretilmesine olanak veren bir süreçtir (Harris ve Morrison, 2003). Barış eğitime yönelik tanımlamalardan da anlaşıldığı üzere barış eğitimi süreci yalnızca bilgi aktarılan bir süreç değil bilgi, beceri, davranış ve değerlerin kazandırılmasına yönelik (Fountain, 1999; Navarro-Castro ve Nario-Galace, 2010) farklı bileşenler ve becerilerden oluşan bir süreçtir. Bu bileşenlerin en önemlisi de çatışma çözme ve iletişim becerileridir. Çünkü bireylerin sorunlarını barışçıl yollarla çözebilmesi ve dolayısıyla barış kültürü

yaygınlaştırılabilmesi için çatışma çözme ve iletişim becerilerine sahip olması gerekmektedir (Gürdoğan Bayır, 2015).

Barış kültürünün oluşturulmasında barış eğitiminin kapsamı son yıllarda genişlemekte ve insan hakları eğitimi, vatandaşlık eğitimi, çok kültürlü eğitim, çevre eğitimi ve sosyal adalet eğitimi gibi alanlar arasında daha da kapsayıcı hale gelmektedir (Bajaj, 2008, Brantmeier, 2010). Ayrıca barış eğitiminin kapsamının artması ve barış eğitimine duyulan gereksinim günümüzde tüm dünyada yaşanan çatışmaların artmasıyla ve toplumda dengesizlikler ortaya çıkmasıyla yakından ilişkilidir (Lauritzen, 2016). Çünkü hem yazılı hem de görsel medyaya yansıyan haberlerde, kişiler arasında yaşanan şiddet olayları toplumsal yaşamda giderek artmış olduğu görülmektedir. Toplumsal yaşama paralel olarak okullarda karşılaşılan kişilerarası şiddet olaylarında son yıllarda artış gözlemlendiği, araştırma sonuçlarında da ön plana çıkmaktadır (Deveci, Karadağ ve Yılmaz, 2008; Ada, Dilekman ve Alver, 2011; Türnüklü ve Şahin, 2004; Uzbaş ve Topçu Kabasakal, 2010). Dolayısıyla çocukların aileden sonra ilk sosyalleşme ve çatışma yaşadıkları ortamlar olan okullarda barış eğitiminin verilmesi büyük önem taşımaktadır.

Okullar sosyal değişimin başlangıç noktasıdır. Çocuklar okulda edindiği beceri, değer ve tutumlar doğrultusunda yaşamlarını düzenleyeceklerdir. Kişisel çatışmaların ve şiddetin yaşandığı okullarda barışçıl bir ortamın sağlanması ve çatışma çözme becerilerinin kazandırılması öğretmenlerin ve okulların temel görevidir (Damirchi ve Bilge, 2014). Bu nedenle, barış eğitiminin özellikle okullarda gerçekleştirilmesinin gerekliliği şöyle açıklanabilir (Bar-Tal ve Rosen, 2009):

- Okullarda verilen eğitim sayesinde toplumun geneline ulaşılabilir.
- Okullar resmi olarak barış eğitiminin verilmesi için gerekli ortam ve kaynaklara sahiptir.
- Okul çağındaki çocuklar bilişsel olarak yeni fikir ve bilgilere açıktır.
- Okullarda verilen bilgiler doğru ve gerçekçidir, dolayısıyla çocukların bu bilgiler edinmesi büyük önem taşır.

Sonuç olarak toplumda barış kültürünün yaygınlaşabilmesi için okullarda etkili bir barış eğitiminin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bunun içinde öncelikle öğretmen ve öğrencilerin barışa yönelik algılarının ortaya çıkarılması büyük önem taşımaktadır. Barış ve barış eğitimine yönelik alanyazın incelendiğinde ilk, orta, lise ve yükseköğrenim düzeyinde birçok araştırma yapıldığı görülmektedir. Yapılan araştırmaların bir kısmı savaş ve barış kavramlarıyla ilgili öğrenci görüşleri ve ders kitaplarına odaklanmıştır (Aktaş, 2012; Aktaş, 2013a; Aktaş, 2013b; Aktaş, 2014a; Aktaş, 2014b; Aktaş, 2015b; Aktaş ve Safran 2013a; İmamoğlu ve Bayraktar, 2014; Oruç, 2006). Alanyazında barış eğitimine ve öğrencilerin, barışı nasıl tanımladıklarına değinen çalışmalar da mevcuttur (Aktaş ve Safran, 2013a; Aktaş ve Safran, 2013b; Apaydın ve Aksu, 2012; Bektaş-Öztaşkın, 2014; Coşkun, 2012; Çengelci Köse ve Gürdoğan Bayır, 2016; Damirchi ve Bilge, 2014; Danesh, 2006; Demir, 2011; Deveci, Yılmaz ve Karadağ, 2008; Levy, 2014; Keçe, Doğan ve Taş 2016, Maxwell ve diğerleri, 2004; Mutluoğlu ve Serin 2012; Sağkal ve diğerleri, 2012). Yapılan araştırmalar incelendiğinde öğretmen ve öğrencilerin barış algılarını ortaya çıkarmaya yönelik karşılaştırmalı ve sosyo-ekonomik düzeyleri ele alan bir araştırma gerçekleştirilmediği görülmektedir. Sosyoekonomik düzeyin bireylerin değer tercihleri, dünya görüşü, psikososyal gelişimi vb. birçok noktayla ilişkili olduğu söylenebilir. Bu kapsamda barış değerine ilişkin bakış açısının ortaya konulmasında önemli olduğu ifade edilebilir. Bu araştırmanın öğretmen ve öğrencilerin barış değerine ilişkin algısını farklı sosyoekonomik düzeyler çerçevesinde karşılaştırmalı olarak ele almasıyla alanyazına katkı getireceği umulmaktadır. Bu bağlamda araştırmanın genel amacı farklı sosyo-ekonomik düzeyden gelen dördüncü sınıf öğrencilerinin ve

onların öğretmenlerinin barışa ilişkin algılarını ortaya çıkarmaktır. Bu bağlamda araştırmada şu sorulara yanıt aranmıştır:

- Alt, orta ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ilkokullarda öğrenim gören öğrenciler barışı nasıl algılamaktadır?
- Alt, orta ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ilkokullarda görev yapan öğretmenler barışı nasıl algılamaktadır?

Yöntem

Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden olgu bilim deseni kullanılmıştır. Olgu bilim araştırmalarında belli bir olguya ilişkin bireysel algıların ortaya çıkarılması ve yorumlanması amaçlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Olgu bilimin betimleyici ve yorumlayıcı olarak iki türü bulunmaktadır. Bu araştırmada betimleyici olgu bilim deseninden yararlanılmıştır. Çünkü bu desende amaç bireylerin algı ve deneyimlerini betimlemektir (Ersoy, 2016). Bu araştırmada barışa ilişkin ilkökul düzeyindeki öğrencilerin ve onların öğretmenlerinin algılarının ortaya çıkarılması amaçlandığından betimleyici olgu bilim deseninden yararlanılmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırmada katılımcıların seçiminde maksimum çeşitlilik örnekleme yönteminden yararlanılmıştır. Bu örneklem türünde amaç, probleme taraf olabilecek kişilerin çeşitliliğini maksimum derecede yansıtmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Bu bağlamda, araştırmaya Eskişehir il merkezinde alt, orta ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin öğrenim gördüğü üç ilkokuldan toplam 98 öğrenci ve onların sınıf öğretmenleri katılmıştır. Araştırmada öğrencilerin ve öğretmenlerin sosyo-ekonomi durumları okulların sosyo-ekonomik durumları göz önünde bulundurularak belirlenmiştir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada verilerin toplanmasında doküman incelemesi ve yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır.

- *Doküman incelemesi:* Dokümanlar resmi kayıtlar, mektuplar, gazeteler, şiirler vb. olabilir (Turan ve Özen, 2013). Araştırmada öğrencilerin barışa ilişkin algılarını ortaya koymak amacıyla öğrencilerin oluşturdukları dokümanlardan yararlanılmıştır. Öğrencilerin barışı açıklamalarında metin türü sınırlamasına gidilmemiştir. Öğrencilere öncelikle araştırmanın amacı açıklanmış, daha sonra öğrencilerden barış denildiğinde ne anladıklarını öykü, şiir, slogan, mektup vb. türlerden yararlanarak anlatmaları istenmiştir.

- *Yarı-yapılandırılmış görüşme:* Görüşme gözlemlenemeyen davranışlar, duygular ve insanların etrafındaki dünyayı nasıl ele aldıklarını ortaya koymak için gereklidir (Meriam, 2013). Araştırmada öğretmenlerin barışa ilişkin algılarının ortaya çıkarılmasında ve eğitim ortamlarında barış kavramına ilişkin bakış açılarının belirlenmesinde yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinden yararlanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formunun oluşturulmasında hazırlanan sorular uzman görüşme sunulmuş, gerekli düzeltmeler yapılarak forma son şekli verilmiştir. Araştırmada öğretmenlere öncelikle araştırmanın amacı açıklanmış, daha sonra sorulan sorularla görüşleri alınmıştır. Bu görüşme kapsamında barış algısına, barışın oluşturulmasına ilişkin karşılaşılan sorunlara ve çözüm önerilerine ilişkin sorulara yer verilmiştir.

Araştırmada elde edilen nitel verilerin analizinde içerik analizinden yararlanılmıştır. İçerik analizinde amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Bu amaçla öncelikle verilerin kavramsallaştırılması, kavramların mantıklı biçimde düzenlenmesi ve buna göre

veriyi açıklayan temaların belirlenmesi gerekmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Araştırmada bu kapsamda öncelikle veriler analiz edilmiş, temalar oluşturulmuş ve bu temaların içine girebilecek kodlar belirlenmiştir. Araştırmada oluşturulan temalar ve kodlar sosyo-ekonomik düzeylere göre karşılaştırılmıştır. Ayrıca öğrencilerin ve öğretmenlerin görüşleri de birbiri ile karşılaştırılarak verilmiştir.

Araştırmada geçerlik ve güvenilirliğin sağlanması için verilerin toplanmasında veri çeşitlenmesine ve kaynak çeşitlenmesine gidilmiştir. Araştırmanın verileri araştırmacılar tarafından ayrı ayrı analiz edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda araştırmacılar bir araya gelmiş, görüş farklılığı yaşanan konularda tartışmalar yapılarak temalar ve kodlar düzenlenmiştir. Daha sonra yapılan analizler ve alıntılar alan uzmanına gösterilmiş ve onun da görüşleri doğrultusunda son biçimi verilmiştir. Ayrıca araştırmada bulguların sunumunda doğrudan alıntılara yer verilmiştir.

Bulgular ve Yorum

Araştırmadan elde edilen veriler öğrenci ve öğretmenlerin barış algıları, barış konusunda yaşanan sorunlar ile öğrenci ve öğretmenlerin önerileri başlıkları altında ele alınmıştır.

Öğrencilerin ve Öğretmenlerin Barış Algılarına İlişkin Bulgular

Araştırma kapsamında öğrenciler ve öğretmenler barışa ilişkin algılarını ortaya koymuştur. Buna göre öğrenci ve öğretmenlerin barışa ilişkin algıları Çizelge 1’de gösterilmiştir.

Barış Algısı							
Öğrenci				Öğretmen			
	Alt	Orta	Üst		Alt	Orta	Üst
Huzur	✓	✓	✓	Huzur	-	✓	-
Saygı	✓	✓	✓	Saygı	✓	✓	-
Hoşgörü	-	✓	-	Hoşgörü	✓	-	-
Sevgi	✓	✓	✓	Sevgi	✓	-	✓
Paylaşma	-	✓	-	Paylaşma	-	-	✓
Özgürlük	✓	✓	✓	Özgürlük	-	-	✓
Mutluluk	✓	✓	✓	Anlayış	✓	✓	-
Dostluk	✓	✓	✓	Ayrımcılık yapmama	✓	✓	✓
Birlik-beraberlik	✓	✓	✓				
Güven	✓	-	-				
Yardımlaşma	✓	-	-				
Kardeşlik	-	✓	-				

Çizelge 1. Öğrenci ve öğretmenlerin barış algısı

Çizelgede görüldüğü gibi, öğrenci ve öğretmenler barışı ortak olarak huzur, saygı, hoşgörü, sevgi, paylaşma ve özgürlük ile açıklamışlardır. Ayrıca öğrenciler barışı güvercin, Atatürk, bayrak,

hayat, beyaz gül, su ve Barış Manço gibi semboller kullanarak da ifade etmişlerdir. Öğretmenler ise barış eğitimi boyutunu da ele alarak değer eğitimi ve beceri eğitimi vurgulamışlardır.

Huzur, saygı, sevgi, özgürlük, mutluluk, dostluk ve birlik-beraberlik tüm sosyo-ekonomik düzeylerdeki öğrenciler tarafından ortak olarak belirtilirken, hoşgörü, paylaşma ve kardeşlik yalnızca orta sosyo-ekonomik düzeydeki öğrenciler tarafından dile getirilmiş, güven ve yardımlaşma yalnızca alt sosyo-ekonomik düzeydeki öğrenciler tarafından ifade edilmiştir. Öğretmen görüşlerine bakıldığında ayrımcılık yapmama tüm sosyo-ekonomik düzeydeki okullarda görev yapan öğretmenler tarafından belirtilmiştir. Huzur yalnızca orta sosyo-ekonomik düzeydeki okulda çalışan öğretmen tarafından ele alınırken, saygı ve anlayış hem alt hem de orta sosyo-ekonomik düzeydeki okulda çalışan öğretmenler tarafından belirtilmiştir. Hoşgörü ise yalnızca alt sosyo-ekonomik düzeydeki okulda çalışan öğretmen tarafından ele alınmıştır. Sevgi alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki okulda çalışan öğretmenler tarafından vurgulanırken; paylaşma ve özgürlük yalnızca üst sosyo-ekonomik düzeydeki okulda çalışan öğretmenler tarafından vurgulanmıştır. Ayrımcılık yapmama ise tüm öğretmenler tarafından ele alınmıştır. Barış içerisinde farklı değerleri de barındıran bir değerdir. Barışın farklı sosyoekonomik düzeylerdeki bireyler tarafından farklı biçimlerde açıklanması onların yaşadıkları ortamda gereksinim duydukları değerlerle ve çevrelerinde yaşadıkları olaylarla ilişkilendirilebilir.

Öğrencilerden biri barışı “*Barış ortamı insana huzur ve güven verir. Ama savaşta insanlar tedirgin olur ve her an ölebilir... Sevgi, saygı her şeydir, kalbimizdeki kötülükleri yok edendir (Alt sosyoekonomik düzey, 20 [ASD, 20])*” biçiminde açıklayarak huzur güven, sevgi, saygı gibi değerlere değinmiştir. Başka bir öğrenci ise barışa ilişkin görüşlerini savaş ortamından gelen bir arkadaşını örnekendirerek şöyle açıklamıştır:

Bizim arkadaşımız yeni geldi, silahlardan kaçtılar ama bizim burada barış ortamı. Bizim dilimizi bilmiyor. Irak'tan kaçtığı zaman onlarda savaş vardı. Ama bizim ülkemizde barış var, mutluluk var, sevgi var, saygı var. Çünkü barış demek huzur, sevgi, saygı demektir (ASD,21).

Barışa ilişkin görüşlerini savaş yaşayan bir ülkeden yola çıkarak açıklayan bu öğrenci savaş sonucu göçü ele almıştır. Ayrıca barış ortamını sevgi, saygı ve huzurla açıklamıştır. Yine aynı öğrenci barışa ilişkin “*Savaş yok, mutluluk çok; silahlara hayır, mutluluğa vakit ayır (ASD, 21)*” sloganlarını üreterek barışı savaşın yokluğu biçiminde ifade etmiş ve mutluluğu ön plana çıkarmıştır. Barışa ilişkin görüşlerini öğrencilerden biri şu şiirle anlatmıştır:

“Barış demek

Kardeşlik demek

Her insanla barış içinde olalım

Onlara güler yüzle bakalım

Barışı hiç bırakmayalım

Kardeşliği unutmayalım (Orta sosyoekonomik düzey [OSD, 3])”

Barışı kardeşlikle ilişkilendiren bu öğrenci görüşünde her insanın barış içinde yaşaması gerektiğini belirtmiştir. Yine barışa ilişkin görüşlerini şiirle anlatan başka bir öğrenci ise şöyle ifadeler kullanmıştır:

“Barış olması için dünyada

Sevgi gerekli tabi ki de

*Aradığımız sevgi
İnsanların içinde
Barış özgürlük içindir
Başka canların gitmemesidir
İnsanlar barışı getirmelidir
Mutluluk herkesindir (OSD, 9)”*

Barışı sevgi, özgürlük ve mutlulukla açıklayan bu öğrenci insanların ölmemesine de dikkat çekmiştir. Barışı özgürlükle ilişkilendiren başka bir öğrenci ise bu görüşlerini “*Barış demek özgürlük demektir. Kendi isteklerini yapabilmek demektir. Özgür yaşamak kuş gibi uçmak demektir (OSD, 33)*” biçiminde belirterek özgürlüğün önemini vurgulamış ve bunu bir benzetmeyle açıklamıştır. Barışı “*Özgürlük kapısının açılması, hoşgörünün sunulması, sevginin gösterilmesi, hepsi bir barıştır dünyada (OSD, 14)*” biçiminde açıklayan bir öğrenci ise özgürlük, sevgi ve hoşgörü değerlerini vurgulamıştır. Barışı özgürlükle açıklayan bir diğer öğrenci ise bu konudaki görüşlerini şu şiirle anlatmıştır:

*“Barıştır bizi özgür kılan
Aslında özgürlüktür barış
Rahat ve özgür yaşamaktır
Şarkılar söyleriz biz barış olunca (ÜSD, 28)”*

Barışın özgürlük olduğunu ifade eden bu öğrenci rahat bir yaşamı ön plana çıkarmıştır. Huzurla barışı ilişkilendiren başka bir öğrenci ise bu görüşlerini “*Gürültünün bağrısların son bulduğu aklıma geliyor. O kadar huzurlu bir ortam geliyor ki anlatamam. Barış deyince argo sözlerin ve küfürlerin hiç duyulmaması, söylenmemesi geliyor. (Üst sosyoekonomik düzey [ÜSD, 2])*” biçiminde açıklamıştır.

Barışı bazı öğrencilerin semboller kullanarak açıkladığı görülmüştür. Öğrencilerden biri barışa ilişkin görüşlerini “*Atatürk’ün sözüdür, Yurtta barış dünyada barış, barıştır hayat (OSD, 15)*” biçiminde açıklayarak Atatürk’ü ön plana çıkarmıştır. Bir diğer öğrenci ise “*Barış deyince aklıma Atatürk geliyor, çok sevdiğimiz Barış Manço geliyor (ÜSD, 1)*” biçiminde açıklamıştır. Başka bir öğrenci ise bayrağı bir sembol olarak görmüş ve “*Mesela bayrak bir ülkenin gururudur, o ülkeye bomba atarsanız o bayrak yırtılabilir*” ifadelerini kullanmıştır. Öğrencilerin barışı açıklarken sevgi, saygı, özgürlük gibi değerlere vurgu yaptıkları, savaşın olmaması ve huzur ortamına değindikleri görülmüştür. Ayrıca öğrencilerin barışı açıklamada komşu ülkelerdeki savaşın etkilerini ifade ettikleri ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin bu görüşleri yaşanan güncel olaylardan kaynaklanabilir.

Barışı özgürlükle açıklayan bir öğretmen bu görüşünü “*Barışı kendime göre insanların duygularını düşüncelerini herhangi bir etki altında kalmadan paylaşabilmek ifade edebilmektir. Eğer kendini ifade edebiliyorsa duygularını düşüncelerini özgürce söyleyebiliyorsa bence barışın ta ortasındadır. (ÜSD)*” biçiminde ele alarak ifade özgürlüğüne değinmiştir. Aynı öğretmen sevgi ve paylaşımı ele alarak görüşlerine “*Barış deyince aklıma sevgi ve paylaşım. Sevgi şunun için sevgi yaşadığı ve ilişkide bulunduğu canlı cansız yaşadığı çevreyi de içine alacak şekilde her nesneye karşı sevgiyi besleyebilme kültürünü geliştirmek gerekiyor. Böyle bir kültüre sahip insanın destek alabileceği noktalardan biride bu kültürün yaygınlaşmasını gerektirecek paylaşım duygusunu da artırmaktır. (ÜSD)*” ifadelerini eklemiştir. Barışı bir diğer öğretmen şöyle açıklamıştır:

Turkish Studies

“Barış kavramı bence insanların birbirine ne olursa olsun saygılı davranması, hoşgörülü davranması anlamına geliyor yani herkes aynı şeyi düşünmek zorunda değil. Herkes aynı şeyleri yapmak zorunda da değil ama birbirimize karşı anlayışlı olmamız anlamına geldiğini düşünüyorum ben. Yani görüşlerimiz farklı olabilir ve hayat görüşlerimiz farklı olabilir, inançlarımız farklı olabilir, ama öncelikle insan olduğumuzu yani sadece insan olarak düşünerek insan olduğunu düşünerek hata yapabileceğini kabul ederek, yanlış yapabileceğini kabul ederek ve bizim olmasını beklemeyerek daha anlayışlı olabiliriz, daha hoşgörülü olabiliriz diye düşünüyorum. (ASD)”

Farklılıklar karşısında saygılı ve hoşgörülü davranmayı vurgulayarak anlayışı ön plana çıkaran öğretmen barışla saygı, hoşgörü ve anlayışı ilişkilendirmiştir. Yine aynı öğretmen görüşlerine *“Barış bence karşısındaki sevmek yani şartsız sevmek daha doğrusu sonra da kendisini de sevmek, insanın kendisiyle barışık olması da çok önemli bir şeydir (ASD)”* ifadelerini de ekleyerek sevgi değerini ele almıştır. Barışı huzurla açıklayan bir başka öğretmen ise bu görüşlerini *“Huzurlu bir ortam anlamına geliyor. Çatışmaları bir kenara bırakıp huzur içinde yaşamak demek. Barış insanların birbirinin görüşlerine saygı duyarak birbirini önemseyerek huzur içerisinde birbirini önemseyerek birbirinin düşüncesini hoş görmesi kabul etmese bile anlayışla karşılaşması çatışmadan uzak durması demek. (OSD)”* biçiminde ele alarak huzur ortamını çatışmalardan uzak, saygılı ve hoşgörülü insanların olduğu bir ortam olarak ifade etmiştir. Öğretmenlerin de öğrencilere benzer biçimde barışı huzur, saygı, sevgi gibi değerlerle açıkladıkları görülmüştür.

Öğretmenlerin barışı barış eğitimi de dikkate alarak açıkladıkları ortaya çıkmıştır. *“Bireylerin birbirine karşı saygı, değer verme, hoşgörüyle yaklaşma temelinde davranış kazanmışsa barışta kendiliğinden yerleşen bir etken olur. Yani daha doğrusu önce insan olarak biz sevgiyi saygıyı, hoşgörüyü işlememiz gerekiyor. Diğer bir tarafından üstünde yaşadığımız dünyanın güzelliklerin, çevrenin bitkilerin farkındalıklarını yaratmak onlardan haz almayı öğretmek. (ÜSD)”* biçiminde ifadeler kullanan bir öğretmen barış için değer eğitimi ön plana almıştır. Başka bir öğretmen ise *“Çocuk evde işte sürekli itilip kakılıyorsa ite ya da sürekli horlanıyorsa başkalarını horlamayı öğreniyor hani böyle bir şey vardır. Çocuğu nasıl yetiştirseniz öyle. Çocuğa sevgi verirseniz işte ne bileyim etrafında kötü şeylerin olmadığını herkesin çok kötü olmadığını anlatabilirseniz tabi ki bu çocuk çok barışçıl bir çocuk olur. (ASD)”* biçiminde açıklayarak barış için çocuğu sevgiyle yetiştirmenin önemini ele almıştır. *“Çocuklara verdiğimiz çatışmayı çözme anlaşmazlıkları giderme, birbirlerine karşı hoşgörülü olma, birbirine karşı saygılı davranma geliyor. Sınıf içinde barış algısı geliştirilmesi için ne yapılmalı her şeyden önce insana insan olarak saygı göstermesi değer vermesi, ya da işte farklı düşüncelere ılımlı yaklaşması onları anlamaya çalışması, en azından karşıdakini dinlemesi onun düşüncesine değer vermesi hoşgörüyle yaklaşması geliyor aklıma. (OSD)”* biçiminde açıklayarak barış algısını geliştirmede değer ve beceri eğitiminin gerekliliğini ön plana çıkarmıştır. Öğretmenlerin çocuklarda barış algısını geliştirmede verilen eğitim sürecinin önemine de değindikleri görülmüştür. Öğretmenler barış eğitimi için değer ve beceri eğitiminin rolüne dikkat çekmişlerdir. Barış eğitiminin sınıfta verilebilmesi için saygı, hoşgörü vb. değerlerin ve sorun çözme, iletişim, çatışma çözme vb. becerilerin de eğitiminin yapılması gerekmektedir. Bu neden öğretmenlerin barış eğitiminde değer ve beceri eğitimi ön plana çıkardıkları söylenebilir.

Yaşanan Sorunlara İlişkin Bulgular

Araştırma kapsamında öğrenciler ve öğretmenler barış konusunda yaşanan sorunları ortaya koymuştur. Buna göre öğrenci ve öğretmenlerin yaşanan sorunlara ilişkin görüşleri Çizelge 2’de gösterilmiştir.

Yaşanan Sorunlar							
Öğrenci				Öğretmen			
Engelleyen durumlar				Karşılaşılan sorunlar			
	Alt	Orta	Üst		Alt	Orta	Üst
Kavga	✓	-	-	Öfke kontrolünün olmaması	-	✓	-
Oyunda şiddet	✓	-	✓	Ailelerin farklı koşulları (eğitim, boşanma, maddi durum)	✓	-	-
Kadına şiddet	-	-	✓	Akademik başarı kaygısı	-	-	✓
Savaş	✓	✓	✓	Demokrasi kültürünün yerleşmemesi	-	-	✓

Çizelge 2. Yaşanan sorunlar

Çizelgede görüldüğü gibi, öğrenciler yaşanan sorunları kavga, oyunda şiddet, kadına şiddet ve savaş olarak açıklamış, öğretmenler ise öfke kontrolü, aile koşulları, akademik başarı ve demokrasi kültürü ile ilişkilendirmiştir. Başka bir ifadeyle öğrenciler sorunları genel olarak ifade ederken, öğretmenler eğitim sürecini de göz önünde bulundurmıştır.

Kavga yalnızca alt sosyo-ekonomik düzeydeki öğrenciler tarafından ele alınırken, kadına şiddet yalnızca üst sosyo-ekonomik düzeydeki öğrenciler tarafından ifade edilmiştir. Öğrencilerin karşılaştıkları sosyal çevredeki gözlemleri ve sorunlara ilişkin duyarlılıkları bu konudaki görüşlerini etkilemiş olabilir. Oyunda şiddet alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki öğrenciler tarafından belirtilmiştir. Savaş gerçeği ise tüm sosyo-ekonomik düzeydeki öğrenciler tarafından vurgulanmıştır. Bunun nedeni öğrencilerin gerek medyada gerekse çevrelerinde savaş olgusunu duymalarından kaynaklanabilir. Öfke kontrolünün olmaması yalnızca orta sosyo-ekonomik düzeydeki okulda çalışan öğretmen tarafından ele alınırken, ailenin boşanma, eğitim düzeyi vb. farklılıkları yalnızca alt sosyo-ekonomik düzeyde çalışan öğretmen tarafından ele alınmıştır. Akademik başarı kaygısı ve demokrasi kültürünün topluma yerleşmemesi ise yalnızca üst sosyo-ekonomik düzeydeki okulda çalışan öğretmen tarafından ifade edilmiştir. Üst sosyo-ekonomik düzeydeki okullarda görev yapan öğretmenlerin veli baskısı, okulun beklentileri vb. nedenlerle akademik başarı anlamında daha fazla kaygı taşıdıkları ifade edilebilir.

Barışı engelleyen bir durum olarak kavgayı ele alan bir öğrenci bu görüşlerini “*Barışın olmadığı yerde huzursuzluk olur, savaş olur, barış aranır, kavga olur gürültü olur (ASD, 2)*” biçiminde açıklayarak kavga ve savaşın barışa engel olduğunu ifade etmiş, bu görüşlerini barışın olmadığı durumları vurgulayarak açıklamıştır. Barışı çok boyutlu olarak ele bir öğrenci görüşlerini şöyle açıklamıştır:

“Barış hakkında çok geniş düşüncelerim var, ilk olarak ülkelerin savaş yapmasından nefret ederim. Kadınlara şiddetten nefret ederim. Bu konuda bir şeyler yapılmalı. Bazen erkek olan arkadaşlarımla oynuyorum... Bazıları gelip oyunu savaş oyununa çeviriyor. Birbirlerinin kafasına vuruyorlar (ÜSD, 6).”

Barışı engelleyen durumları şiddetle ilişkilendiren bu öğrenci görüşlerinde kadına şiddeti ve oyunlarda yer alan şiddeti vurgulayarak açıklamıştır. Ayrıca ülkeler arasındaki savaş durumuna

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/28

değirmiştir. Ülkelerdeki savaşı ele alan bir öğrenci ise bu durumu akrostiş türündeki şu şiirle anlatmıştır:

*“Barışalım herkesle
Aramayalım savaş
Resimlendirelim dünyayı
Irak'ta savaş olmasın
Şumarık olmayalım (OSD, 22).”*

Barışa engel durumları savaşla ele alan başka bir öğrenci ise bu durumu *“Artık savaş yüzünden insanların başka ülkelere kaçmak zorunda kalmamaları. Dünyadaki hiçbir yerde savaş olmaması geliyor (ÜSD, 12)”* savaş sonunda yaşanan göçü vurgulamıştır. Bir diğer öğrenci ise savaş sonrası korku ve göç durumunu sınıf arkadaşından örnek vererek *“.....Iraktan geldi bizim sınıfa. Kalbi çok kötü atıyordu. Çok korkuyordu. Sınıfa girdi hiç kimseyi tanıyamıyordu ve gitgide alıştı ama hala korkuyordu ağlıyordu (ASD, 6).”* ifadeleriyle açıklamıştır. Başka bir öğrenci ise bu durumu *“Barıştır en iyisi, savaşta vardır silah, bomba, can tehlikesi (ASD, 13)”* biçiminde açıklamıştır. Öğrencilerin barış ortamının oluşmamasında en büyük engeli şiddet olarak gördükleri söylenebilir.

Barış konusunda karşılaşılan sorunlarda öfke kontrolünü ele alan bir öğretmen bu görüşlerini *“Öfke kontrolü yok insanlarda. Çocuklara bunu vermemiz çok önemli trafikte bakıyorsun. İki araba yan yana geçerken bile acayip derecede kavga şiddet, dayanamama insanlarda öfke kontrolü kalmamış. Böyle olunca da bir çatışma yaşanıyor. Bakın toplumumuzda kadınlara, çocuklara şiddet konusu, insanların birbirine şiddet göstermesi hakaret etmesi öfke toplumu olmuşuz dolayısıyla işimiz çok zor (OSD)”* biçiminde ifade etmiştir. Öğretmen bu konuda kadınlara ve çocuklara olan şiddeti vurgulamış ve bunun nedenini bireylerdeki öfke kontrolü eksikliği olarak göstermiştir. Ayrıca bu sorunun önüne geçilmesi için öfke kontrolünün çocuklara öğretilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Barış konusunda ailelerin durumunu ele alan bir öğretmen ise bu görüşünü *“Ailelerin eğitim seviyesi çok yüksek değil. Onun için çocuklara verebildikleri şeyler de biraz sınırlı diye düşünüyorum. Maddiyatın insanın hayat görüşünün şekillenmesinde çok önemli olduğunu düşünüyorum. Hani karnını zor doyuran hani ayın sonunu zor getiren bir insanın çocuğuna işte hani böyle çok üst düzeyde hümanist bir yaklaşım sergilemesini beklemiyorum (ASD)”* biçiminde açıklamıştır. Öğretmen ailelerin maddi durumunun barışçıl bir tutum sergilemesinde engel olduğunu temel ihtiyaçlardan yola çıkarak açıklamıştır. Ayrıca öğretmen ailelerin eğitim düzeyine de dikkat çekmiştir. Aile içi şiddeti ve boşanmaları da ekleyen öğretmen bu görüşlerini *“Yani ailede bence öncelikle hani anne babaların kavgalarını yani tartışmalarını çocuklara yansıtmamaları gerekiyor. Mümkün olduğunca hani belki mümkün olmayabilir, çok ekstra durumlar olabilir ama bu durumlarda bile çocukların hani arada böyle yıpranan taraf olmaması gerekiyor. Çünkü boşanırken insanlar düzgün boşanamıyorlar, işte çocuğu anne kaçırıyor ya baba kaçırıyor birbirine göstermek istemiyor. Hani böyle bir ortamda yetişen çocuktan ben çok da güzel bir şey bekleyemiyorum yani (ASD)”* biçiminde açıklayarak aile tutumlarının da barışa etkisini ifade etmiştir.

Barışa ilişkin olarak akademik başarı kaygısının ön planda olduğunu belirten bir öğretmen bu görüşünü *“Tek amaç akademik başarıyı elde etmek. Çünkü maalesef ülkemizde bir bireyin iyi bir okulda eğitim alabilmesinin ön koşullardan birisini onun yetenek, becerileri ya da kişiliği karakteri değil onun kazandığı bilgiyle ölçüldüğü için önemli noktalar göz ardı ediliyor (ÜSD)”* biçiminde açıklayarak barış, sevgi, saygı gibi konuların geri planda olduğunu vurgulamıştır. Bu konuda eğitim sistemine yönelik eleştirisini yalnızca bilgi temelli olması noktasında belirtmiştir. Görüşlerine demokrasi kültürünün önemi de ekleyen öğretmen görüşlerini *“Demokrasi kültürü dediğimiz kültür*

gelişmediğinde başkalarının düşüncelerine saygı temeli gelişmedikçe barışın sağlanması mümkün değil. Barışın gidebileceği yollarda başkasının düşüncesine saygı demektir (ÜSD).” biçiminde ifade etmiştir. Demokrasi kültüründe başkalarına saygının önemini ifade ederek barışın temelini saygıdan geçtiğini belirtmiştir. Öğretmenlerin görüşlerini barış eğitiminde karşılaşılan sorunlar boyutunda ifade ettikleri görülmüştür. Öğretmenlerin bu konuda yaşanan sorunları aileden topluma kadar geniş çerçevede farklı değişkenlerle açıkladıkları ortaya çıkmıştır.

Öğrenci ve Öğretmenlerin Barışa Konusundaki Önerilerine İlişkin Bulgular

Araştırma kapsamında öğrenciler ve öğretmenler barış konusunda yapılması gerekenleri ortaya koymuştur. Buna göre öğrenci ve öğretmenlerin yapılabileceklerle ilişkin görüşleri Çizelge 3’te gösterilmiştir.

Öneriler								
Öğrenci				Öğretmen				
	Alt	Orta	Üst		Alt	Orta	Üst	
Savaşın bitmesi	✓	✓	-	Öğretmen model olmalı	-	✓	✓	
Küsmemek	✓	✓	-	Eğitimler düzenlenmeli	✓	✓	✓	
Ülkelerin dayanışması	-	-	✓	Gerçek yaşam sınıfa yansıtılmalı	-	-	✓	
Ayrımcılık yapmamak	-	-	✓	Eğitim programları gözden geçirilmeli	-	-	✓	
Eğitim görmek	-	-	✓	Yerel yönetimler destek vermeli	-	-	✓	
Şiddetin engellenmesi	-	-	✓	Medyadan yararlanılmalı	-	-	✓	

Çizelge 3. Öğrenci ve Öğretmenlerin Önerileri

Çizelgede görüldüğü gibi öğrenciler barış konusunda yapılması gerekenleri savaşın bitmesi, küsmemek, ülkelerin dayanışması, ayrımcılık yapmamak, eğitim görmek, şiddetin engellenmesi biçiminde ele almışlardır. Öğretmenler ise bu durumu model olma, eğitimler düzenlenmesi, gerçek yaşamın sınıfa yansıtılması, eğitim programlarının gözden geçirilmesi ve yerel yönetimlerin destek vermesi biçiminde ifade etmişlerdir.

Savaşın bitmesi ve küsmemek alt ve orta sosyo-ekonomik düzeydeki öğrenciler tarafından ele alınırken, ayrımcılık yapmama, eğitim görme, kadına şiddetin engellenmesi yalnızca üst sosyo-ekonomik düzeydeki öğrenciler tarafından ele alınmıştır. Savaş yaşanan sorunlarda tüm sosyo-ekonomik düzeyler tarafından ele alınırken, çözüm önerisi kapsamında üst sosyo-ekonomik düzeydeki öğrenciler tarafından belirtilmemiştir. Öğretmenin model olması gerektiği orta ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki okullarda çalışan öğretmenler tarafından ifade edilirken, gerçek yaşamın sınıfa yansıtılması, eğitim programlarının gözden geçirilmesi ve yerel yönetimlerin destek vermesi yalnızca üst sosyo-ekonomik düzeyde çalışan öğretmen tarafından belirtilmiştir. Bu konuda eğitimler

düzenlenmesi gerektiği ise tüm sosyo-ekonomik düzeydeki okullarda çalışan öğretmenler tarafından vurgulanmıştır.

Barışın oluşmasında savaşın bitmesini bir çözüm olarak öğrencilerden biri bu görüşünü “*Savaş olan ülkelerde savaşın bitmesi ve ülkeler arasında anlaşmazlıkların bitmesidir. Mesela savaşta insanlar korkarlar ama barış olduğu zaman insanlar korkmazlar (ASD, 14)*” biçiminde açıklayarak savaşların bitmesini vurgulamıştır. Bu konuda bir diğer öğrenci ise görüşlerini şu şiirle açıklamıştır:

*“Savaş olmasın dünyada
Barışsın herkes
Küslük olmasın dünyada
Dost olup barışalım (ASD, 23)”*

Barış konusunda yapılması gerekenleri şiirinde savaşın bitmesi ve insanların birbirine küsmemesi ile açıklayan öğrenci dünya barışına değinmiştir. Yine dünya barışını ele alan diğer bir öğrenci bu görüşlerini şu şiirle açıklamıştır:

*“Savaşları durduramadık
Neden insanlar öldü
Dursun savaşlar artık
Barış olsun tüm dünyada (ASD, 32)”*

Barış için savaşların bitmesi gerektiğini ele alan öğrenci savaşın sonucunda insanların ölmesini de vurgulamıştır. Barış konusunda ülkelerin dayanışma içinde olması gerektiğini vurgulayan bir öğrenci ise bu görüşünü “*Barış olan ülkelerde bir çocuk çok mutlu olurdu. O yüzden bütün ülkeler el ele vererek barış içinde dayanışma içinde yaşamalıdır (ÜSD, 1)*” biçiminde açıklamıştır. Barış konusunda yapılması gerekenleri öğrencilerden biri şu şiirle açıklamıştır:

*“Birlikte oynayalım
Alalım her çocuğu yanımıza
Resim yapalım, yüzelim
Işıkları olalım geleceğin.
Sevgi ile büyüyelim (ÜSD, 11)”*

Barış için ayrımcılık yapılmaması gerektiğini ele alan öğrenci bu görüşünü her çocuğu ifadesiyle vurgulamıştır. Ayrımcılık yapılmaması gerektiğini ifade eden bir diğer öğrenci ise bu görüşünü akrostiş türündeki şu şiirle açıklamıştır:

*“Barış olunca her zaman
Arkadaşlık doğar her yerde
Renklenir her gezegen
İrk ayrımı yapmasın
Şırl şırl dere aksın (ÜSD, 27)”*

Ayrımcılık yapılmaması gerektiğini ırk ayrımcılığı ile ele alan öğrenci bu görüşünü arkadaşlıkla ilişkilendirmiştir. “*Dünyamız barış içinde yaşamayı hak ediyor Bazı ülkeler aç, susuz,*

fakir. Bu ülkelere yardım edilmeli. Barış olması için eğitim olmalı. Çocuklar eğitim görmeli. Çocuklara ve kadınlara şiddet yapılmamalı. Böyle bir dünya istiyorum (ÜSD, 19)” biçiminde görüşlerini açıklayan başka bir öğrenci ise bunu ülke dayanışması, şiddetin engellenmesi ve eğitim konularıyla açıklamıştır.

Barış konusunda yapılması gerekenlerden öğretmen olarak model olmayı önemseyen öğretmenlerden biri bu görüşünü *“Biz sadece sınıfın içinde öğretmen iletişimde en fazla üstünde durulan konu var olan bilgiyi aktarma, yani belleticilik görevi daha fazla rol aldığı için aslında sıkıntılar var yani bireyin duygularını düşüncelerini ifade etme fırsatı vermek ya da onun ilgilerini yeteneklerini açığa çıkarmak gibi. Öğretmen olarak çocuklara model olmalı davranışlarımızı önemsemeliyiz. (OSD)”* biçiminde açıklamıştır. Barış konusunda toplumun eğitilmesine vurgu yapan başka bir öğretmen ise bu görüşlerini *“Etkili bir barış eğitimi için, bence toplum olarak eğitilmemiz gerekiyor öncelikle yani hani okullarda mesela aile içi şiddetle ilgili etkinlikler yapıldığı gibi barış eğitimiyle ilgili de seminerler verilebilir. Etkinlikler düzenlenebilir, veliler çağırabilir, insanların kişisel gelişimlerini sağlamaları tamamlamaları ya da yani tamamlama olmasa bile bir üst seviyeye çıkmaları bile çok önemlidir (ASD)”* biçiminde açıklamış ve eğitsel etkinlikleri ön plana çıkarmıştır. Barış konusunda eğitimin önemine değinen öğretmenlerden biri bu görüşünü *“Yani toplumsal bir eğitim seferliği başlatması gerekir. Temelde bu yani eğitim programlarını yeniden gözden geçirmesi gerekir. Öğretmen yetiştiren kurumlardaki anlayışı yeniden dizayn etmesi gerekiyor. Kitlesel eğitime katkı sağlayan tüm iletişim araçlarını bunlara katkı sağlayabilecek şekilde desteklemesi gerekiyor. Yerel yönetimlerin bu konuda desteğini beklemek için içine sevk etmesi gerekli diye düşünüyorum. (ÜSD)”* biçiminde açıklayarak eğitim programlarına, öğretmen eğitimine ve yerel yönetimlere değinmiştir. Öğretmen görüşlerine *“Aslında bir ülke sorunu olarak ele almak gerekiyor. Yani ben eğitimi okulda bu tarzda ele alıp barışı öne alan bir çalışma yaparken devlet televizyonlarında, ya da tiyatrolarda bunu işleyen temalar olmalıdır ya da ailelerin eğitime katkı sağlayabilecek yapılar oluşmalıdır. Sadece okulda değil yani çocuk gittiği zaman barışı evde de konuşabilmeli ya da izlediği bir filmde ya da çizgi filmde bu temayı görmeli (ÜSD)”* ifadelerini de ekleyerek medyanın önemine değinmiştir. Barış eğitimine ilişkin gerçek yaşamın ele alınmasının önemini vurgulayan öğretmenlerden biri bunu şöyle açıklamıştır:

“En önemli şey farkındalık yaratması gerekir. Olmadığı zaman barış ortamı kaybolduğunda küçük bir etkinlikle sınıf içinde gösterebilirsiniz. Bir kargaşa ortamı yaratarak herkesin mutsuz olacağı bir ortamı küçük bir oyunlarda dramatize etmeniz mümkün. Peki barış ortamında insanların yüz ifadesini göstermek mümkün. Yani barış içinde yaşayan insanların gözlerindeki bakışı tebessümü onların içinde yaşanan duyguların ifadelerin söylemlerin rengini de hissettirmek mümkün ama kargaşa ve kaosun olduğu ortamdaki insanların yüz ifadelerini de göstermek mümkün. Küçük bir oyunla da anlatmak mümkün. Dolayısıyla barışın ve sevginin saygının ortamının ne kadar değerli olduğunu hissettirmek için de resimle de müzikle de beden eğitimiyle de küçük oyunlar yapması mümkün. (ÜSD)”

Barışı öğrencilere kazandırmak için gerçek yaşamın önemi vurgulayan öğretmen bunun sınıfta etkinliklerle gerçekleştirilebileceğini ve oyunlardan yararlanılması gerektiğini ön plana çıkarmıştır. Barış ortamı olmadığında yaşanabilecekleri çocukların hissetmesini sağlayacak drama etkinliklerini önemsemiştir. Öğretmenlerin barış konusunda yapılması gerekenleri eğitim-öğretim süreci daha çok ilişkilendirdikleri söylenebilir. Öğretmenler barış konusunda tüm toplumun eğitime ihtiyacı olduğunu vurgulamışlardır.

Sonuç ve Tartışma

Araştırmada elde edilen sonuçlar öğrencilerin ve öğretmenlerin barışı ortak olarak huzur, saygı, hoşgörü, sevgi, paylaşma ve özgürlük ile açıkladıklarını göstermektedir. Ayrıca öğrencilerin barışı güvercin, Atatürk, bayrak, hayat, beyaz gül, su ve Barış Manço gibi semboller kullanarak da ifade ettikleri görülmektedir. Aktaş'ın (2015a) çalışmasında Güzel Sanatlar Lisesi öğrencileri barışa ilişkin çizdikleri resimlerde güvercin, zeytin dalı, silah, çiçekler ve adaleti kullanmışlardır. Çalışmada bu semboller barışa ilişkin evrensel simgeler olarak kabul edilmiştir. Çengelci Köse ve Gürdoğan Bayır (2016) öğrenci resimlerinde barışı inceledikleri çalışmalarında da barışa ilişkin kullanılan semboller güvercin, kuş, kelebek, ip, aile, eldiven, arkadaş, kardeş, toprak, dünya, Türkiye ve çocuk olarak belirtilmiştir. Karaman Kepenekçi'nin (2010) üniversite öğrencilerinin ulusal ve uluslararası barışa ilişkin görüşlerini araştırdığı çalışmasında öğrencilerin ulusal barış denildiğinde ulusal birlik ve huzuru; uluslararası barış denildiğinde ise uluslararası ilişkilerin iyileştirilmesini anladıkları sonucu ortaya çıkmıştır. Deveci ve diğerlerinin (2008) araştırmasında ise öğretmen adaylarının barışı sevgi, saygı, arkadaşlık gibi kavramlarla açıkladıkları görülmüştür. Öğrencilerin ve öğretmenlerin barışa ilişkin algıları konusunda bu araştırmanın bulguları alanyazındaki çalışmalarla örtüşmektedir. Genel anlamda barışın huzur, sevgi ve saygı gibi kavramlarla ele alındığı ve barışa ilişkin olarak güvercin gibi ortak birtakım sembollerin kullanıldığı ifade edilebilir. Buna karşılık araştırma bulgularında barış konusunda güven ve yardımlaşmanın yalnızca alt sosyo-ekonomik düzeydeki öğrenciler tarafından dile getirilmesi; yine hoşgörünün yalnızca alt sosyo-ekonomik düzeydeki okulda çalışan öğretmen tarafından ele alınması dikkat çekicidir. Özgürlük kavramı da yalnızca üst sosyo-ekonomik düzeydeki okulda çalışan öğretmen tarafından vurgulanmıştır. Bu bağlamda sosyo-ekonomik düzey dağılımının barış algısında birtakım farklılıklara yol açtığı söylenebilir. Bu durum sosyal çevre koşulları, yaşam deneyimleri ve gereksinimler ile ilişkilendirilebilir.

Araştırmada öğretmenler barış eğitimi boyutunu da dikkate alarak barışa ilişkin görüşlerinde değer eğitimi ve beceri eğitimi de vurgulamışlardır. Barış eğitimi değerler eğitimi ile iç içe düşünülmektedir. Apaydın ve Aksu'nun (2012) barış eğitimine ilişkin olarak öğretmen görüşlerini araştırdıkları çalışmalarında okullarda barış eğitiminin, "Değerler Eğitimi" programı çerçevesinde beyin fırtınası, örnek olay incelemesi, ulusal bayram etkinlikleri ve etkinliklere aile katılımı ile gerçekleştirildiği bulgusu ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda barış eğitimine okullarda yürütülen değer eğitimi programlarında yer verilmesinin önemli olduğu söylenebilir. Tamashiro ve Furnari (2015) modern barış eğitiminde eleştirel düşünme ve çok yönlü bakış açısı geliştirilmesinin temel yeterliklerden olduğunu vurgulamaktadır. Bu bakımdan barış eğitiminin birçok değer ve beceriyi içinde barındırdığı söylenebilir. Alanyazında barış eğitimine ilişkin geliştirilen eğitim programlarının beceriler üzerinde olumlu etkisi olduğunu göstermektedir. Damirchi ve Bilge (2014) geliştirdikleri barış eğitimi programının öğrencilerin çatışma çözme ve iletişim becerileri üzerinde etkili olduğunu belirlemişlerdir. Sağkal ve diğerlerinin (2012) araştırmasında da uygulanan barış eğitimi programının altıncı sınıf öğrencilerinin empati becerileri üzerinde olumlu etkisi olduğu ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda barış eğitiminin birçok beceri ve değeri içinde barındıran çok boyutlu bir süreç olduğu söylenebilir. Barış eğitimi programlarının hazırlanmasında bu boyutun göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Araştırma kapsamında öğrenciler barışla ilgili yaşanan sorunları kavga, oyunda şiddet, kadına şiddet ve savaş olarak açıklamış, öğretmenler ise öfke kontrolü, aile koşulları, akademik başarı kaygısı ve demokrasi kültürünün eksikliği ile ilişkilendirmiştir. Başka bir ifadeyle öğrenciler sorunları genel olarak ifade ederken, öğretmenler eğitim sürecini de göz önünde bulundurmuştur. Deveci ve diğerlerinin (2008) ilköğretim öğrencilerinin şiddete yönelik algılarını inceledikleri çalışmalarında öğrenciler şiddetin önlenmesi için sevgi, saygı, hoşgörü ve barışın gerekliliğini

vurgulamışlardır. Bu bağlamda öğrenciler için barış şiddetin önleyicisi konumundadır. Ashton (2007) barış eğitimini barışla ilgili kavramların ve barışı gerçekleştiren unsurların öğretimi ya da kişisel ve sosyal sorunların çözümünde şiddet içeren tutum ve davranışların değiştirilerek şiddet içermeyen yolların öğretimini içeren program biçiminde tanımlamaktadır. Bu araştırmada öğrencilerin ve öğretmenlerin barışla ilgili yaşanan sorunların temelinde şiddet öfke kontrolü ve çatışmayı gördükleri anlaşılmaktadır. Kavga özellikle alt sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin ortaya koyduğu bir sorun olarak görülmektedir. Kadına şiddet ise yalnızca üst sosyo-ekonomik düzeydeki öğrenciler tarafından ifade edilmiştir. Üst sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin kadına şiddeti bir sorun olarak göstermesi, kitle iletişim araçlarından yararlanma ve güncel olaylardan haberdar olmaları konusunda bir gösterge kabul edilebilir. Barışla ilgili yaşanan sorunlar konusunda ailenin boşanma, eğitim düzeyi vb. farklılıkları yalnızca alt sosyo-ekonomik düzeyde çalışan öğretmen tarafından ele alınmıştır. Bu durum ailelerin ekonomik düzeyinin sosyal duruma olumsuz yansımaları ile açıklanabilir. Akademik başarı kaygısı ve demokrasi kültürünün topluma yerleşmemesi ise yalnızca üst sosyo-ekonomik düzeydeki okulda çalışan öğretmen tarafından ifade edilmiştir. Bu bulgu üst sosyo-ekonomik düzeyde aile kaygılarının akademik başarı üzerinde yoğunlaştığını göstermektedir. Araştırmada elde edilen bulgulara göre öğretmenler öğrencilere göre daha farklı bir bakış açısıyla sorunun temelinde demokrasi kültürünün yeterince gelişmemiş olmasının yattığını düşünmektedirler. Demokratik değerler ve çatışma çözümü becerilerinin eksikliği barışın gerçekleşmesinin önündeki en büyük engeller olarak ortaya çıkmaktadır.

Öğrenciler barış konusunda yapılması gerekenleri savaşın bitmesi, küsmemek, ülkelerin dayanışması, ayrımcılık yapmamak, eğitim görmek, şiddetin engellenmesi biçiminde ele almışlardır. Ayrımcılık yapmama, eğitim görme, kadına şiddetin engellenmesi yalnızca üst sosyo-ekonomik düzeydeki öğrenciler tarafından ele alınmıştır. Bu durum öğrencilerin sosyo-ekonomik durumu yükseldikçe barışın sağlanması konusuna daha geniş bir çerçeveden baktıklarını göstermektedir. Öğrencilerin barışa ilişkin önerilerinin bireyler arası barış, toplumsal barış ve ülkeler arası barış alanlarında yoğunlaştığı görülmektedir. Kyuchukov ve New (2016) barış ve çatışma kavramlarının büyük ölçüde bağlamsal olduğunu; politik, kültürel ve sosyal ilişkilerle bütünleştiğini belirtmektedir. Bu araştırmada da öğrencilerin önerilerinin bireysel, toplumsal ve uluslararası düzeyde politik, kültürel ve sosyal anlamda olumlu ilişkilerin kurulması ile bağlantılı olduğu söylenebilir. Öğrenciler hem bireyler arasında hem de ülkeler arasında olumlu ilişkiler ve çatışma çözümü ile barışın gerçekleşeceğini düşünmektedirler.

Öğretmenler barışa ilişkin olarak yapılması gerekenleri bu durumu model olma, eğitimler düzenlenmesi, gerçek yaşamın sınıfa yansıtılması, eğitim programlarının gözden geçirilmesi ve yerel yönetimlerin destek vermesi biçiminde ifade etmişlerdir. Gerçek yaşamın sınıfa yansıtılması, eğitim programlarının gözden geçirilmesi ve yerel yönetimlerin destek vermesi yalnızca üst sosyo-ekonomik düzeyde görev yapan öğretmenler tarafından dile getirilmiştir. Bu bulgu öğrencilerin barışa ilişkin önerileri ile paralellik göstermektedir. Üst sosyo-ekonomik düzeyde görev yapan öğretmenlerin de öğrenciler gibi barışa ilişkin daha geniş bir bakış açısı geliştirdiği söylenebilir. Demir'in (2011) çalışmasında öğretmenlerin, barış eğitimine ilişkin yeterli bilgi, beceri ve farkındalık düzeyinde olmadığı belirlenmiştir. Coşkun'un (2012) ilköğretim birinci ve ikinci basamakta yer alan eğitim programları ve ders kitaplarını barış eğitimi bakımından incelediği çalışmasında öğretmenler; barış eğitimiyle ilgili temaların, becerilerin, değerlerin, tutumların ve barış eğitiminin temel ilkelerinin ilköğretim programlarında kısmen bulunduğunu belirtmişlerdir. Bu bağlamda öğretmenlerin barış eğitimine ilişkin yeterli eğitim ve kaynağa yeterince sahip olmadıkları söylenebilir. Bekerman ve Zembylas (2014) öğretmen eğitiminde sınıf içinde barışın ve çatışma çözmenin desteklenmesi, şiddetin önlenmesine yönelik olarak gerekli ve doğru bilgi, beceri ve tutumların kazandırılması gerektiğini vurgulamaktadır. Eğitim programlarında barış eğitimine yer

verilmesi ve barış eğitimi için yaşamla bütünleştirilebilecek etkinliklerin oluşturulması önem taşımaktadır.

Araştırmada elde edilen sonuçlar doğrultusunda şu öneriler getirilebilir:

- Öğrencilerin barış değerini tam anlamıyla içselleştirmeleri için okullarda açık ve örtük programlarda barış eğitimine yer verilebilir. Ayrıca öğretim programları barış eğitimi bağlamında gözden geçirilebilir.

- Barış eğitimi kapsamında gerçek yaşam durumlarını içeren senaryolar öğretim sürecinde kullanılabilir. Bu yolla öğrencileri barışı deneyimlemeleri ve günlük yaşamlarına aktarmaları sağlanabilir.

- Öğretmenlerin barış eğitimi konusunda yeterlikleri göz önünde bulundurulduğunda öğretmenlere barış eğitimi konusunda seminerler verilebilir.

- Barış eğitimi konusuna farklı sosyo-ekonomik düzeylerde bulunan ailelerin gereksinimleri belirlenerek aile için eğitim programları hazırlanabilir.

KAYNAKÇA

- Ada, Ş., Dilekmen, M., Alver, B. (2011). İlköğretim II. kademe öğrencilerinin saldırganlık özellikleri. *Gaziantep University Journal Of Social Sciences*, 10(2), 927-944.
- Aktaş, Ö. (2015a). War and peace in the pictures drawn by the students of a fine arts high school. *Educational Research and Reviews*, 10(8), 1080-1087.
- Aktaş, Ö. (2015b). 5-10. Sınıf öğrencilerinin savaş ve barış kavramına yükledikleri anlamların resimler yoluyla incelenmesi. *Türk Tarih Eğitimi Dergisi*, 4 (2), s.6486.
- Aktaş, Ö. (2014a). ABD tarih ders kitaplarında savaşların anlatım tarzı üzerine değerlendirme. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11 (27), s.187-201.
- Aktaş, Ö. (2014b). Ortaöğretim öğrencilerinin barış ve savaş kavramına yönelik görüşleri. *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 4 (1), s.65-124.
- Aktaş, Ö. (2013a). Ortaöğretim tarih ders kitaplarında yer alan barış ve antlaşmalar üzerine bir değerlendirme. *Türk Tarih Eğitimi Dergisi*, 2 (2), s.78-107.
- Aktaş, Ö. (2013b). Tarih ders kitaplarında savaş konularının anlatımı üzerine bir değerlendirme. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6 (14), s.69-106
- Aktaş, Ö. (2012). *Tarih eğitiminde savaş ve barış: ortaöğretim öğrencilerinin savaş ve barış konularıyla ilgili bilgilerinin ve tutumlarının çeşitli değişkenler açısından değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Aktaş, Ö., Safran, M. (2013a). Evrensel bir değer olarak barış ve barış eğitiminin tarihçesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 17(2), s.131- 150.
- Aktaş, Ö., Safran, M. (2013b). Ortaöğretim öğrencilerinin savaş ve barış kavramı ile ilgili düşüncelerinin çeşitli değişkenler açısından değerlendirilmesi. *Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(8), 1587-1619.
- Apaydın, Ç., Aksu, M. (2012). Öğretmenlerin okul ortamında barış eğitimine ilişkin görüşleri. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(3), 107-130.

- Ashton, C. V. (2007). Using theory of change to enhance peace education evaluation. *Conflict Resolution Quarterly*, 25(1), 39-53.
- Bajaj, M. (2008). Critical" peace education. *Encyclopedia of peace education*, 135-146.
- Balbağ, N. L., Türkcan, B. (2017). Elementary School 4th Grade Students and Teachers' Perception of Global Citizenship. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry*, 8 (2), 216-249.
- Bar-Tal, D., Rosen, Y. (2009). Peace education in societies involved in intractable conflicts: Direct and indirect models. *Review of Educational Research*, 79(2), 557-575.
- Bekerman, Z., Zembylas, M. (2014). Some reflections on the links between teacher education and peace education: Interrogating the ontology of normative epistemological premises. *Teaching and Teacher Education*, 41, 52-59.
- Bektaş-Öztaşkın, Ö. (2014). Barışa yönelik tutumlar ve günümüz dünya sorunlarına yönelik tutumlar arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Turkish Journal of Education*, 3(3), s. 25-39.
- Brantmeier, E. J. (2011). Toward mainstreaming critical peace education in US teacher education. *Critical pedagogy in the 21st century: A new generation of scholars*, 430-445.
- Coşkun, Y. (2012). *İlköğretim programlarında barış eğitimi ve barış eğitimine ilişkin öğretmen görüşleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Çengelci Köse, T. ve Gürdoğan Bayır, Ö. (2016). Perception of peace in students' drawings. *Eurasian Journal of Educational Research*, 65, 181-198.
- Damirchi, E. S. ve Bilge, F. (2014). Barış eğitimi programının yedinci sınıf öğrencilerinin çatışma çözme ve iletişim becerilerine etkisi. *Eğitim ve Bilim*, 39 (175), 309-318.
- Danesh, H. B. (2006). Towards an integrative theory of peace education. *Journal of Peace Education*, 3(1), 55-78.
- Demir, S. (2011). Türkiye'de barış eğitimine bakış: tanımlar, zorluklar, öneriler: nitel inceleme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 11 (4), 1727-1745.
- Deveci, H., Karadağ, R., ve Yılmaz, F. (2008). İlköğretim öğrencilerinin şiddet algıları. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(24), 351-368.
- Deveci, H., Yılmaz, F., ve Karadağ, R. (2008). Pre-service teachers' perceptions of peace education. *Eurasian Journal of Educational Research*, 30, 63-80.
- Ersoy, A. F. (2016). Fenomenoloji. Saban, A. ve Ersoy, A. (Eds.). *İçinde Eğitimde nitel araştırma desenleri*. (ss. 51-109). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Fountain, S. (1999). *Peace education in UNICEF*. New York: United Nations Children's Fund Programme Publications.
- Gürdoğan Bayır, Ö. (2015). *İlkokul dördüncü sınıf sosyal bilgiler dersinde çatışma çözme becerilerinin gelişiminin incelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir
- Harris, I. M. (2007). Peace education in a violent culture. *Harvard educational review*, 77(3), 350.
- Harris, I. M., Morrison, M. L.. (2003). *Peace Education*, 2. Edition, Mcfarland Company Publishers, North Carolina, USA.

- İmamoğlu, H.F., Bayraktar, G. (2014). Türk ve macar üniversite öğrencilerinin barış kavramına ilişkin algılarının karşılaştırılması. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4, (1), s. 20-44.
- Johnson, D. W., Johnson, R. T. (2010). *Peace education in the classroom: Creating effective peace education programs*. In G. Salomon & E. Cairns (Eds.), *Handbook on peace education*. New York: Psychology Press.
- Keçe, M., Doğan, C. ve Taş, M. (2016). Sosyal bilgiler derslerinde barış eğitimi: öğretmen görüşlerine dayalı nitel bir çalışma. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16 (II), s. 1432-1468.
- Karaman Kepenekçi, Y. (2010). Üniversite öğrencilerinin ulusal ve uluslararası barışa ilişkin görüşleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 43(2), 27- 49.
- Kyuchukov, H., New, W. (2016) Peace education with refugees: case studies, *Intercultural Education*, 27 (6), 635-640.
- Lauritzen, S. M. (2016). Educational change following conflict: Challenges related to the implementation of a peace education programme in Kenya. *Journal of Educational Change*, 17(3), 319-336.
- Levy, G. (2014). Is there a place for peace education? Political education and citizenship activism in Israeli schools. *Journal of Peace Education*, 11(1), 101-119.
- Maxwell, A. M., Enslin, P. P. ve Maxwell, T. (2004). Educating for peace in the midst of violence. A South African experience. *Journal of Peace Education*, 1(1), 103-21.
- Meriam, S. B. (2013). Görüşmelerin etkin yönetimi. Turan, E. (Çev.). *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Mutluoğlu, S., Serin, O. (2012). The impact of conflict resolution program on the conflict resolution skills in the fifth-grade students. *Turkish International Journal of Special Education and Guidance & Counseling*, 1(1).
- Navarro-Castro, L., Nario-Galace, J. (2010). *Peace education: a pathways to a culture of peace*. Centre of Peace Education, Miriam College.
- Oruç, Ş. (2006). Ders kitaplarında savaş olgusu. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10 (3), s. 9-29.
- Sağkal, A. S., Türnüklü, A. ve Totan, T. (2012). Kişilerarası barış için empati: Barış eğitiminin empati becerilerine etkileri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(2), 1447-1460.
- Schrumpf, F., Crawford, D. K., ve Bodine, R. J. (2007). *Okulda çatışma çözme ve akran arabuluculuk program rehberi*. (F. G. Akbalık ve B. D. Karaduman.). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Tamashiro, R., Furnari, E. (2015). Museums for peace: agents and instruments of peace education. *Journal of Peace Education*, 12 (3), 223-235.
- Turan, S., Özen, H. (2013). *Dokümanlardan veri toplanması*. (Çeviri editörü: Selahattin Turan). Nitel Araştırma Desen Ve Uygulama İçin Bir Rehber. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Türnüklü, A., Şahin, İ. (2004). 13-14 yaş grubu öğrencilerin çatışma çözme stratejilerinin incelenmesi. *Türk Psikoloji Yazıları*, 7(13), 45-61.

-
- Uzbaş, A., Topçu Kabasakal, Z. (2009). İlköğretim okullarında saldırganlık ve şiddet davranışlarının yaygınlığı. *İlköğretim Online*, 9(1), 93-105.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (8. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.